

DENİZLİ GÜNEY AĞZINDA ARKAİK ÖZELLİKLER BARINDIRAN DİL ÖGELERİ

Aslı MANAV | 0000-0002-8793-7845 | aslimanav81@gmail.com

Dr, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye

Öz

Dilin gelişim süreci içerisinde çeşitli faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıkan ağızlar, dil bilimi çalışmaları açısından oldukça önemli verileri bünyesinde barındırmaktadır. Zengin bir söz varlığına sahip olan ve birçok bilim dalının çalışma alanına giren Türkiye Türkçesi ağızları bu açıdan oldukça önemlidir. Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili çalışmalar 19. yüzyılda başlayarak günümüze kadar hızla devam etmiştir. Ağız araştırmalarıyla elde edilen verilerin artzamanlı ve eşzamanlı olarak incelenmesi dil bilimsel, sosyokültürel ve siyasal açılardan önemli çıkarımlar yapılmasına olanak sağlayan ağız atlaslarının oluşturulmasının önünü açmıştır. Arkaik unsurlar dilin tarih boyunca geçirmiş olduğu değişimi göz önüne sermesi bakımından da büyük önem taşıyan dil verileridir. Bu bakımdan arkaik unsurlar hem dilin hem söz varlığının hem de gramer yapısının belirlenmesine yardımcı olacak veriler barındırır. Türkiye Türkçesi ağızları da, Türk dilinin tarihî gelişimi ve seyri içerisinde arkaik unsurlar yönünden oldukça zengin bir görünüm sergilemektedir. Bu çalışmada alana katkı sunmak ve yeni çalışmalara kaynak teşkil etmek amacıyla Denizli'nin Güney ağzındaki arkaik unsurlar belirlenmiş, alfabetik bir sırayla verilerek art ve eşzamanlı bir incelemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi ağızları, Söz varlığı, Arkaik, Denizli ağzı

Atıf Bilgisi

Manav, Aslı (2025). “Denizli Güney Ağzında Arkaik Özellikler Barındıran Dil Ögeleri”. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), s. 273-304.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18055415>

Geliş Tarihi	04.06.2025
Kabul Tarihi	04.10.2025
Yayın Tarihi	31.12.2025
Yazar Katkı Oranı	1.yazar %100
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu makale Doç. Dr. Ceyhun Vedaat UYGUR danışmanlığında 03.08.2006 tarihinde sunduğumuz “Denizli’nin Güney İlçesi Ağzı (Fonetik-Morfoloji)” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Kurul İzni	Etik kurul izni gerektirmemektedir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	contact.alfarabi@iksad.org.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY- 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

LANGUAGE ELEMENTS WITH ARCHAIC FEATURES IN THE GÜNEY DIALECT OF DENİZLİ

Aslı MANAV | [0000-0002-8793-7845](tel:0000-0002-8793-7845) | aslimanav81@gmail.com

PhD, Pamukkale University, Denizli, Türkiye

Abstract

Dialects, which emerge with the interaction of various factors in the development process of language, contain very important data in terms of linguistics studies. Having a rich vocabulary and falling into the field of study of many disciplines, Turkish dialects are very important in this respect. Studies on the dialects of Turkish dialects started in the 19th century and have continued rapidly until today. The diachronic and synchronic analysis of the data obtained through dialect research has paved the way for the creation of dialect atlases that allow important inferences to be made from linguistic, socio-cultural and political perspectives. Archaic elements are linguistic data that are of great importance in terms of revealing the changes that the language has undergone throughout history. In this respect, archaic elements contain data that will help determine both the vocabulary and grammatical structure of the language. The dialects of Turkish in Turkey also exhibit a very rich appearance in terms of archaic elements within the historical development and course of Turkish language. In this study, in order to contribute to the field and to serve as a source for new studies, the archaic elements in the Güney dialect of Denizli were identified, given in alphabetical order and subjected to a diachronic and synchronic analysis.

Keywords: Turkish dialects of Turkey, Vocabulary, Archaic, Denizli dialect.

Citation

Manav, Aslı (2025). "Language Elements With Archaic Features In The Güney Dialect Of Denizli". *Al Farabi International Journal Of Social Sciences*, 10 (2), s. 273-304.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18055415>

Date of Submission	04.06.2025
Date of Acceptance	04.10.2025
Date of Publication	31.12.2025
Author Contribution	1st author 100%
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	This article is extracted from my master thesis dissertation entitled "Denizli'nin Güney İlçesi Ağzı (Fonetik-Morfoloji)", supervised by Doç. Dr. Ceyhan Veda UYGUR (Master's Thesis Dissertation, Pamukkale University, Denizli, 2006). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Ethics Committee Permission	Ethics committee approval is not required.
Plagiarism Checks	Yes – Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	contact.alfarabi@ihsad.org.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY- 4.0 .

Giriş

“Dil bireyin tekâmül ile toplumsallaşması, toplumun da yine tekâmül ile milletleşmesi yolundaki önemli bir kavram alanını oluşturmakla birlikte, kolektif belleğin canlı inşa bağlamını karşılar (Er Aydemir 2022: 17).” Çalışmada, Türk dilinin Türk milletini inşa bağlamının ağız verileri bağlamındaki tanıkları, art ve eş zamanlı olarak Denizli’nin Güney ilçesinden tarafımızca derlenen (Manav 2006) ağız metinlerinden hareketle tespit edilip incelenmiştir. Türkçe de her dil gibi doğası gereği sürekli bir değişim sürecine tabidir. Coğrafi yapı ve sosyal etkileşimler, göçler, iklim, yaş, cinsiyet gibi pek çok etmenin bir araya gelmesiyle oluşan yerel ağızlar da doğal bir süreçte oluşmuşlardır. Aynı kökenden geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okur yazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmi ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimleri olan (Demir 2002: 114) ağızlar ölçünlü dilden söyleyiş biçimleri, söz varlıkları ve söz dizimleri gibi yönlerden kimi farklılıkları bünyesinde barındırırlar. Bu açıdan dil bilim çalışmaları için önemli veriler sunan ağız çalışmaları aynı zamanda toplumların sosyal ve kültürel özellikleri hakkında önemli bilgiler içermeleri bakımından da önem arz ederler ve tarih, toplumbilim, halk bilimi, budun bilimi gibi pek çok bilim dalının çalışma sahası içine girerler.

Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili ilk çalışmalar, 19. yüzyılın sonlarına doğru başlar. A. Maksimov, M. Hartmann, J. Thury, İ. Kunos, T. Kowalski, K. Foy, M. Rasanen, J. Deny gibi yabancı araştırmacıların çalışmalarıyla başlayan ağız araştırmaları, 1932 yılında Türk Dil Kurumunun kurulmasını takip eden yıllarda Türk araştırmacıların birbiri ardına gelen derleme çalışmalarıyla hız kazanır. Yapılan bu derlemelerde elde edilen bulgularla önce “Derleme Dergisi” ardından da “Derleme Sözlüğü” yayımlanır. Sonraki yıllarda sayısı hızla artan üniversitelerin ilgili bölümlerinde Ahmet Caferoğlu, Zeynep Korkmaz, Efrasiyap Gemalmaz, Tuncer Gülensoy, Sadettin Buluç, Ahmet Bican Ercilasun, Leyla Karahan, Hamza Zülfikar, Turgut Günay, Nurettin Demir, Selahattin Olcay, Paki Küçük, Ahmet Buran, Nuri Yüce, Ahmet Günşen, Ali Akar, Mukim Sağır, Erdoğan Boz, Muharrem Öçalan gibi pek çok bilim insanı ve onların öğrencileri bu alanla ilgili önemli çalışmalar yaparlar ve bu çalışmalar günümüzde de devam etmektedir. 1963-1982 yılları arasında yayımlanan Derleme Sözlüğü ise, İçerdiği 1500’e yakın madde başlığından oluşmaktadır. Derleme Sözlüğüyle ilgili bazı eleştiriler olsa da (Eren, 1990, 1992, 1993; Demir, 1999, Korkmaz, 2000) Türkiye Türkçesi ağızları söz

varlığı alanındaki en önemli çalışmadır. Ayrıca, Türk Dil Kurumu bünyesinde yer alan Ağız Araştırmaları Bilim ve Uygulama Kolu tarafından yürütülen çalışmalar ve birçok akademisyen ile gönüllünün katkılarıyla da sözlüğe yeni maddeler eklenmektedir.

İlk dönem yoğunluk kazanan derleme çalışmalarıyla pek çok dil malzemesinin elde edilmesinin ardından, son dönemde araştırmacılar karşılaştırmalı çalışmalar üzerine yoğunlaşmaya başlamışlardır. Hem Anadolu hem de Anadolu dışındaki ağızların karşılaştırmalı olarak ele alınması biçiminde karşımıza çıkan bu çalışmalar, ağızların ortak ve farklı dil yapılarının açığa çıkmasını sağlamanın (Buran 1999: 89) yanı sıra ağızların coğrafi sınırlarını ve dağılımını toplu halde veren; dil olaylarının kaderini ve onların tarihini, kelimelerin ses yapısı yönünden yakınlaşmalarıyla aralarında doğan çatışmaları, kültürel, ekonomik ve sosyal merkezlerin etkisiyle uğradıkları değişiklikleri; geçmişin tanıkları yerli ağızların eski terimleri saklama şekillerine karşılık, çağdaş uygarlığın ilerlemesinin onlara zorla bellettiği değişimlere kelimelerin uyum şekillerini gösterebilen (Gemalmaz 1989: 8) ağız atlaslarının oluşturulması için de önemli veriler sunar.

Bu nedenle derleme yapılan bölgelerden elde edilen verilerin art ve eşzamanlı olarak karşılaştırmalı bir incelemeye tabi tutulması önem arz eder. Konuşma dili “anlık gerçekleşme” ile ortaya çıksa da sebepleri ve sonuçları bakımından aslında bir “artzamanlı süreç”in parçasıdır. (Akar 2023: 4) Bu çalışmaya ait veriler Denizli’nin Güney ilçesi ağzını kapsamaktadır. Denizli ili Oğuz lehçesini ve ona bağlı ağız özelliklerini yaşatması bakımından örnek çeşitliliği bol olan bir sahadır (Büke 2020: 133). Bu nedenle bölgenin ağız özellikleri ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Denizli ili ağzı, Zeynep Korkmaz tarafından yapılan sınıflandırmada Güneybatı Anadolu Ağızları grubu içerisinde kabul edilmiş ve bu grubun ses özellikleri hakkında geniş bilgi verilmiştir. (Korkmaz 1994: 48). Leyla Karahan tarafından yapılan sınıflandırmada ise bölge, Batı Grubu Ağızları içinde 1. grubun 2. derecedeki alt gruplarından Aydın, Burdur, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa ve Muğla ağızlarının bulunduğu gruba dahil edilmiştir (Karahan 2014: 151). Kınık boyu ağız özelliklerini (Korkmaz 1995: 182) gösteren Güney ilçesi ağzı da fonetik ve morfolojik birkaç farklılık dışında bu grupların genel özelliklerini barındırmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle bölgede kullanılan arkaik özellikler barındıran sözcükler tespit edilip sonrasında sözcüklerin artzamanlı ve eşzamanlı bir incelemesini yapılmıştır. Böylece bölgenin dil varlığının ve Türk boylarının tespitine, ağız atlası oluşturma çalışmalarına, karşılaştırmalı ağız araştırmalarına ve Derleme Sözlüğüne katkı sunmak amaçlanmıştır.

Amaç, Yöntem ve Sınırlılıklar

Çalışmanın amacı Denizli ili Güney ilçesinde kullanılan arkaik sözcükleri tespit ederek Türkiye Türkçesi ağız atlası çalışmalarına, karşılaştırmalı ağız çalışmalarına ve Derleme Sözlüğünün içeriğine katkı sunabilmektir.

Bölgenin ağız özellikleri incelenerek arkaik özellikler taşıyan sözcükler tarama yöntemiyle tespit edilmiş, derlendiği yöre ve anlamıyla birlikte maddeler listelenmiştir. Sonrasında bu sözcüklerin ilk olarak Derleme Sözlüğündeki benzer veya yakın kullanımları ile hangi yörelerde kullanıldığı belirtilmiştir. Derleme Sözlüğünde bulunmayan veya farklı anlamlarıyla bulunan sözcüklerin sonuna “*” işareti koyularak belirtilmiştir. Son olarak da çalışma çerçevesinde tüm arkaik sözcüklerin Eski Türkçe döneminden başlayarak Türk yazı dillerindeki karşılıkları gösterilmiştir. Sözcüklerin incelendiği kaynakların listesi ve kısaltmaları “Kısaltmalar” bölümüne eklenmiştir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir (Büyüköztürk vd.: 2018)

İnceleme

Arkaik sözcükler listesi

1. al: *Hile, aldatmaca.* (Denizli, Güney, Adıgüzeller-Haylamaz)

al: (1.hile, düzen, tuzak, aldatmaca 2.Özellikle lohusa kadınlara musallat olan kötü ruh; cin, şeytan) DS (1. Tokat, Ordu, Giresun, Trabzon, Kastamonu, Çorum, Samsun, Amasya, Afyon, Burdur, Denizli Aydın, İzmir, Manisa, Kütahya, Bilecik, Eskişehir, Kars, Erzincan, Maraş, Sivas, Ankara, Kayseri, Konya, Antalya, Muğla; 2. Gaziantep, İçel, Ordu)

al: (hile, yalan, gulyabani) AzT

alda-: (aldatmak, kandırmak, hile yapmak) BT, TmT

ultala-: (aldatmak, yalan söylemek), **ultav:** (aldatma, hile), **alpasti:** (hastalık getiren kötü ruh) ÇuT

aldan-: (aldanmak, kapılmak) GT

al: (hile, kandırma) HT

alda-: (yalan söylemek, hile yapmak, kandırmak) KMT

alda-: (kandırmak, aldatmak) KzT

aldam: (aldatış) KrT

alda-: (aldatmak, yanıltmak, baştan çıkarmak) KuT

alda-: (aldatmak), **aldamçı:** (yalancı, hilebaz) ÖT

albınnaa-: (aldatmak), **albın:** (yalan) SahaTürkçesi

aldana-: (aldatmak), **aldavıç:** (hileli), **aldakçı:** (yalancı, hilekâr) TaT

alda-: (aldanmak, yanılmak) TuT
al: (hile, yalan, kötü ruh) YUT
al: (hile), **alda-:** (yalan söylemek, aldatmak, hile yapmak), **aldagçı / aldancı:** (hilekâr), **aldaguç:** (aldatıcı) ÇaT
al: (hile, dalavere, kurnazlık), **alda-:** (aldatmak, kandırmak) KpT
al / altag / altak: (hile, al, aldatma) EUTS
al: (hile, al, aldatma), **alda-:** (aldatmak) DLT, DKK, KE
al: (hile, al, aldatma), **alçı:** (hilekâr, aldatıcı) KB
al: (hile, al), **alda-:** (aldatmak, büyülemek) ME
al: (aldatma, hile, tuzak), **alda-:** (aldatmak), **aldaguç:** (aldatıcı, hilekâr) SNB
al: (hile, desise), **alda-:** (aldatmak), **aldaguç:** (aldatıcı, hileci; dünyevi ihtiraslar), **aldanguç:** (aldatıcı) YED
al: (hile, düzen), **alda-:** (aldatmak, kandırmak, oyun etmek), **aldaguç:** (aldatıcı) TS

2. bit-: *Katılaşmak, sertleşmek, donmak.* (Denizli, Güney, Karagözler)

bit-: (1. koyulaşmak, donmak 2. yara bitişmek 3. saçlar birbirine dolaşmak) (1. Denizli, Çorum, Amasya, Sinop, Ordu, Rize, Artvin, Elâzığ, Kırşehir, Niğde, Konya, İçel, Antalya; 2. Kırşehir, Niğde 3. İçel), **bitek:** (pekmez koyulan küçük küp) (Niğde), **bitik / bitük:** (bitişik, yapışık, dolaşık, donmuş, katılaşmış) (Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Balıkesir, Çanakkale, Bursa, Kütahya, Eskişehir, Bolu, Çankırı, Kocaeli, Ankara, Kırşehir, Niğde, Konya, Antalya, Muğla, Adana / Amasya) DS

büt-: (yara iyileştirmek) AT
bit-: (yara bitişmek, iyileşmek), **bitiş-:** (birleşmek) AzT
böteş-: (kapanmak, örtülmek, daralmak), **bötey-:** (bütünleşmek; düzelmek) BT
pitir-: (kilitlemek, kapamak, kuşatmak), **pitiren-:** (kilitli olmak, çevresiyle ilgisini kesmek) ÇuT

bitiş-: (birleşmek) GT, ÖT
püt-: (yara kapanmak, iyileşmek) HT
bite-: (kapamak, tıkamak) KMT
bit-: (iyileşmek), **bite-:** (tıkamak, kapamak), **bitevle-:** (her tarafını örtmek, kapamak, tıkamak) KzT

bite-: (kapamak, tıkamak, tamir etmek), **bitel-:** (kapanmak, iyileşmek), **bitew:** (sık, toplu; yoğun, kesif; katı, sıkışık; sıkıca) KuT

beteş-: (bitişmek) TaT
bit-: (yara kapanmak, iyileşmek), **bitik:** (yara izi) TmT
püt-: (iyi olmak; kapanmak, et bağlamak), **pütey:** (kapalı, çıkmaz) YUT
büt-: (iyileşmek, sağlamlaşmak; kapanmak, bitişmek), **bütker-:** (iyileştirmek; yarayı bağlamak) ÇaT

bitük: (kısık gözlü), **bitür-:** (yarayı bağlamak, sarmak) KpT

büt-: (bitmek, sona ermek, tamamlamak) EUTS

bütse-: (iyileşmeye yaklaşmak yara için) DLT

bit- / büt-: (kapanmak, onulmak) AH

bütür-: (sağaltmak, sağlam hale getirmek) KB

bit-: (bitişmek, kaynaşmak) TS

3. ayak damışlığı*: *Eskiden evlerin önündeki yağmur suyunu kesme amaçlı yapılan üstü ve bazen iki yanı kapalı taraça.* (Denizli, Güney, Ortaçeşme)

damçı / damcı / damca: (damla; tavandan damlayan yağmur suyu) (Bayburt, Gümüşhane, Artvin, Bitlis / Tokat, Kars, Erzurum, Erzincan, Van, Konya / Artvin), **tañçı / tamsı:** (damla, sızıntı) (Artvin), **damsalık / damlalık:** (1. saçaktan damlayan sular 2. saçak altına koyulan teneke oluk) (1. Kocaeli, Edirne 2. Uşak, Kırklareli), **dam-:** (damlamak, su sızdırmak) (Kocaeli, Diyarbakır, Kars) DS

tañcı: (damla), **tañcıla-:** (damlamak) AT, HT, KMT

damcı: (damla), **damcıla-:** (damlamak), **damcılık:** (saçak sularının akması için yapılan yer) AzT

tamsı: (damla), **tamsıla-:** (damlamak) BT

tumla-: (damlamak), **tumlak / tumlam:** (damla) ÇuT

damna: (damla) GT

tañşı: (damla), **tañşıla-:** (damlamak) KzT

tañçı: (damla), **tañçılo-:** (damlatmak) KrT

tañçı: (damla), **tañçık:** (evin dış duvarı) KuT

tañçi: (damla), **tañçıla-:** (damlatmak) ÖT

tammah: (damla) ST

tañçı: (damla), **tañcıla-:** (damlatmak) TaT

damsa: (damla), **damcala-:** (damlamak) TmT

tañçe: (damla), **tañçili-:** (damlatmak) YUT

tañ: (su damlası), **tañ-:** (damlamak), **tañcı / tañçı:** (damla), **tañşı-:** (damla damla içmek) ÇaT

tañ: (yağmur damlası; dam, çatı, taraça), **tañ-:** (damlamak), **tañçı / tañçık:** (damla), **tañzur-:** (damlatmak) KpT

tañış-: (damlatmak) EUTS

tañ-: (damlamak), **tañçir- / tañçur-:** (damlatmak), **tañındı:** (damla), **tañış-:** (damlaşmak) DLT

tañ-: (damlamak) KB, DKK, DH, KE, SNB, YED

tañ- / dam-: (damlamak), **tañlam / damlam:** (damla) TS

4. düрге: Cinsleri aynı altı nesneden oluşan birbiri üstüne yığılmış veya bağlanmış nesneler yığını, altılı demet. (Denizli, Güney, Çorbacılar)

dürü kes- / duru kes-^{*1}: Kız evine oğlan evinden hediye gelen kumaşların kesilip biçilme günü. (Denizli, Güney, Eziler)

dürge: (1. deste 2. iplik ve yün çilesi 3. dürülmüş yufka) (1. Isparta, Burdur, Hatay, Tekirdağ 2. Denizli, Çanakkale, Tekirdağ 3. Isparta, Eskişehir, İçel, Burdur, Balıkesir, Konya); **dürü:** (1. hediye 2. düğün hediyesi 3. gelinlerin damat ve akrabalarına, damatların da gelin ve akrabalarına verdikleri hediyeler. 4. gelin çeyizi 5. davetlilere düğün sahibi tarafından verilen hediyeler 6. evlenecek kızın işlenmek ve dikilmek üzere arkadaşlarına verdiği parçalar 7. düğüne çağrılacaklara kumaş, koyun, koç, çevre göndererek yapılan çağrı 8. gelin edilecek kız için istenilen mendil, fincan vb. şeyler 9. çamaşır 10. gelin olacak kızın elbiselerinin kesilip biçilme günü) (1. Afyon, Kütahya, Eskişehir, Amasya, Kastamonu, Konya 2. Isparta, İzmir, Balıkesir, Çanakkale, Kütahya, Bilecik, Eskişehir, Kocaeli, Bolu, İstanbul, Kastamonu, Sinop, Samsun, Maraş, Ankara, Konya, İçel, Kırklareli, Tekirdağ 3. Afyon, Isparta, İzmir, Manisa, Bursa, Kütahya, Eskişehir, Bolu, Kastamonu, Çorum, Sivas, Samsun, Amasya, Malatya, Urfa, Maraş, Ankara, Kırşehir, Konya, Adana, İçel, Antalya, Muğla, Edirne 4. Isparta, Burdur, Balıkesir, Bursa, Kütahya, Eskişehir, Bolu, Çorum, Amasya, Kırşehir, Niğde, Konya, Antalya 5. Denizli, Kütahya, Eskişehir, Ankara 6. Kütahya, Eskişehir, Niğde, Konya, Adana 7. Afyon 8. Adana 9. Samsun 10. Burdur) DS

tür-: (dürmek, katlamak, sıvamak), **türgök:** (makara) AT

dür-: (dürmek, katlamak), **dürge:** (tomar, yığın; toparlanıp yığılıp bağlanmış şey), **dürgele-:** (dürmek, tomar haline getirmek) AzT

tör-: (dürmek, sarmak, bürümek), **törgök / törnek:** (bohça, paket, kumaş topu), **törgökle-:** (bohçalamak, tomarlamak) BT

tirke / tirki: (paket, balya, demet, tomar), **tirkele-:** (sarmak, bükme) ÇuT

tür-: (dürmek, katlamak, yığmak), **türgök:** (makara, rulo), **türgökte-:** (yuvarlamak) HT

çörge-: (sarmak, dolamak), **çörgem:** (yumak, tomar) KMT

tür-: (dürmek, katlamak), **türme:** (katlanıp açılabilen şey) KzT

tür-: (dürmek, katlamak), **türmök:** (makara, yumak), **türmöktö-:** (yumak yapmak) KrT

tür-: (dürmek, katlamak) ÖT, KB

tüür-: (dürmek) ST

tör-: (sarmak, sarmalamak), **törgeç:** (dürücü alet), **törgök:** (dürüm, paket) TaT

dürer: (dürmek, kıvrırmak, yumaklamak), **dürgök:** (çile ip, kangal) TuT

¹ düрге ve dürü kes- / duru kes- yapılarının aynı başlık altına alınmalarının nedeni “dür-” kökünden türemiş sözcükler olmalarıdır.

düyr-: (dürmek, katlamak), **düyrüm:** (dürüm, tomar) TmT
tür-: (sarmak, yumaklanmak), **türtek:** (tomar, dürü) YUT
tür-: (katlamak, dürmek), **türme:** (dürüm), **turla- / turla-:** (dolaştırılmak, bağlanmak), **torlug / turlıg:** (perde) ÇaT
dür- / tür-: (dürmek) KpT
tür-: (dürmek, katlamak), **türgek:** (bohça) DLT
dürişdür-: (katlamak, dürmek) DKK
türül-: (toparlanmak, kıvrılmak) ME
dür-: (dermek, toplamak, katlamak, tomar haline getirmek) SNB
dür-: (katlamak, tomar haline getirmek), **dürgü:** (giysi ya da kumaşın büküm yeri), **dürülik:** (düğün hediyesi olacak kumaş) TS

5. **çimdîr-***: *çimdiklemek*. (Denizli, Güney, Merkez)

cımcıkla- / cımcıkla- / cıncıkla- / cimbişle- / cimbizle- / cımcimle- / cımcıkla- / cımcir- / cımdîr- / cimişle- / cim- / cümcükle- / çımdıkla- / çımcık çal- / çımcıkla- / çimçıkla- / çımdî- / çımdiyhile-: (çimdiklemek) (Sivas / Trabzon, Gümüşhane, Bolu / Erzurum / Isparta, Denizli, Balıkesir, Uşak / Isparta, Konya / Sivas, Yozgat, Nevşehir / Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, İzmir, Balıkesir, Çanakkale, Bursa, Kütahya, Eskişehir, Kocaeli, Bolu, Sakarya, Zonguldak, Çankırı, Çorum, Samsun, Amasya, Tokat, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Rize, Kars, Erzurum, Maraş, Sivas, Yozgat, Ankara, Niğde, Konya, İçel, Antalya, Edirne / Isparta, Burdur, Denizli, Balıkesir / Denizli, Balıkesir, Bolu, İstanbul, Konya, Antalya / Denizli / Ordu / Çankırı, Ankara / Bolu / Maraş / Manisa, Artvin / Hatay / Bolu / Kars) DS

çımçım: (çimdik), **çımçış-:** (çimdiklemek) AT
çimdikle-, çimdik götür- / al-: (çimdiklemek) AzT
simt-: (çimdiklemek) BT
çebet-: (çimdiklemek), **çebetse il-:** (parmak uçlarıyla almak) ÇuT
çimdik: (çimdik), **çimdikle-:** (çimdiklemek) GT
çımca- / çımcıla-: (çimdiklemek, çimdik almak), **çımcı / çımcıh:** (çimdik) HT
çimde- / çımdî-: (çimdiklemek) KMT, ÖT
şımşı-: (çimdiklemek) KzT
çımç-: (çimdiklemek) KrT
çümle-: (çimdiklemek) KuT
kımahta- / kımista-: (çimdiklemek) ST
çimit-: (çimdiklemek) TaT
şımçır-: (çimdiklemek), **şımçım:** (çimdik, fiske) TuT
çümmük: (çimdik, parmak ucuyla alınan tutam, fiske), **çümmükle-:** (çimdiklemek) TmT

çimdaş- / çimdi- / çimdival- / çimçili-: (çimdiklemek) YUT

çımılaş- / çımşılaş- / çımkılaş-: (iğne batmış gibi acımak) AY

çimdıla- / çimdi- / çimdir-: (çimdiklemek) ÇaT

cimdi- / cimdri- / çimdi- / çimdile- / çimdir- / çımdır-: (çimdiklemek) KpT

çumtur-: (çimdiklemek) DLT

cimdile- / cimdi- / çimdile- / çimdi-: (çimdiklemek) TS

6. çözü*: *Dağınık.* (Denizli, Güney, Haylamaz)

çözek çözek: (birbiri arkasına) (Çankırı, Çorum, Sivas), **çözeneyh:** (dağılmış serpilmiş şeyler) (Kars, Iğdır) DS

çeç-: (çözmek, salmak) AT, KMT, KrT

çöz-: (açmak, dağıtmak) AzT

sis-: (ipi, bağı çözmek) BT

çöz-: (çözmek) GT

sis- / şist-: (çözmek) HT

şes-: (düğüm çözmek, açmak) KzT

yeç-: (çözmek) ÖT

çeçil-: (çözölmek) ST

çiş-: (çözmek) TaT

çeştinçek: (çözölmüş) TuT

çöz-: (çözmek), **çözle-:** (çileyi açmak) TmT

yeş-: (çözmek) YUT

çez- / çöz-: (çözmek, açmak), **çezil- / çözil-:** (çözölmek) KpT

çeş- / çiç- / çöz- / şes- / yeş- / yiş-: (tel tel ayırmak, çözmek, açmak), **çözük:** (gevşek), **çeşil- / çözöl- / çupul-:** (çözölmek, açılmak) ÇaT

seş-: (çözmek, bağını açmak), **şeşil-:** (çözölmek) EUTS

şeşil- / sesin- / şeşlin- / şeşü-: (çözölmek, ayrılmak), **şeşlin- / sesin- / şeşil- / şeşü:** (çözölmek, bağından boşanmak), **şeş- / şeş-:** (çözmek), **şeştür- / şeştür-:** (çözdürmek), **şeşük:** (çözük, çözölmüş), **şeşü- / sesin- / şeşil- / şeşlin-:** (gevşemek, çözöle yazmak) DLT

şeşiş-: (ayrılmak) KB

çözük: (çözölmüş olan) AH

yiş-: (çözmek) DH

çöz- / şeş-: (çözmek) SNB

çöz- / şeş-: (çözmek, ayrılmak, başını koparmak), **şeşür-:** (çözmek, bağını koparmak, başlamak) YED

şeş-: (çözmek), **çözgü:** (üzerine ip sarılan dolap) TS

7. **enem et-***: çekinmek, utanmak. (Denizli, Güney, Cindere)

eymen- / **eğmen-**: (1. korkmak, ürkmek 2. utanmak, çekinmek) (1. Isparta, Burdur, Denizli, Kars 2. Denizli, İzmir, Manisa, Balıkesir, Çankırı, Maraş, Sivas, Yozgat, Ankara, Kırşehir, Konya, Adana, Muğla), **eymeli** / **eymenç** / **eymenik**: (utangaç) (Çankırı / Ankara / Manisa) DS

eymen-: (korkmak, ürpermek) AzT, SNB

imen-: (utanmak, sıkılmak, çekinmek; cesaret edememek), **imençik**: (çekingenlik, utangaçlık) ÇuT

iymen-: (çekinmek, mahcup olmak), **iymençek**: (çekingen, mahcup) KMT

imen-: (çok korkmak), **imeneç**: (korkak) TaT

egenig: (çekingenlik, utangaçlık), **egeniçel**: (çekingen, utangaç), **egeniışkin**: (çekinme, utanma) TuT

eymen-: (korkmak, çekinmek), **eymenç**: (korkunç) TmT

emen- / **imen-**: (utanmak, çekinmek) KpT

eymen- / **ayman-** / **ıman-** / **ıman-**: (çekinmek, sakınmak) ÇaT

eymen-: (utanmak), **eymenç**: (utanç, korku) EUTS

eymen-: (utanmak, çekinmek) DLT

eymen-: (utanmak, çekinmek), **eymenük**: (çekingen) KB

eymen-: (çekinmek, korkmak), **eymenci**: (korkunç) ME

eymen: (çekinme, utanma, korkma), **eymen-**: (çekinmek, korkmak), **eymenlig**: (kutlu, talihli) KE

eymen-: (korkmak, çekinmek, ürkmek, endişe etmek) TS

8. **erişik**: *Şeytan*. (Denizli, Güney, Cindere)

erişik / **erişif**: (1. şeytan çarpmasıyla olduğuna inanılan, çırpınma ve seğirme belirtileri de gösteren bir çeşit sinir hastalığı 2. cin, peri 3. deli 4. çevresindekilere çok sataşan kimse) (1. Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, Kars, Kayseri, Antalya 2. Kırklareli 3. Isparta, Denizli 4. Tekirdağ) **erişikli**: (1. çabuk öfkelenen, sinirli 2. cin, şeytan çarpmış kimse) (1. Afyon, Isparta, Denizli 2. Isparta, Burdur), **eriş-**: (1. cin, şeytan çarpmak 2. sataşmak, tartışmak) (1. Afyon, Burdur, Denizli, Antalya 2. Adana) DS

erlik: (yeraltı dünyasının hükümdarı) AT

eriş-: (sataşmak, takılmak; varmak, ulaşmak), yet- / yetiş-: (ulaşmak; dokunmak) AzT

ireş-: (erişmek, ulaşmak) BT

yer-: (sataşmak, peşine takılmak, sarkıntılık etmek, bulaşmak), **yermeş-**: (bağlantı kurmak, bulaşmak, musallat olmak) ÇuT

çitker: (şeytan), **çidis-** / **çit-**: (ulaşmak, varmak), **irlen**: (şeytan), **irlık**: (Erlik) HT

- cet-:** (yetişmek, erişmek, ulaşmak) KMT
er-: (peşinden gitmek, takip etmek), **jet-:** (ulaşmak, erişmek, yetmek) KzT
iriş-: (çabalamak, uğraşmak), **cet-:** (varmak, ermek, ulaşmak, yetmek) KrT
eriş-: (dil kavgası yapmak, atışmak, çekişmek), **erşi:** (çirkin, uygunsuz), **yetiş-:** (erişmek, ulaşmak) KuT
eriş-: (ulaşmak, varmak) ÖT, YUT
sit-: (ulaşmak, yetmek) ST
cit-: (yetmek, ulaşmak), **citkeş-:** (ulaşmak, yetişmek), **citker-:** (ulaştırmak, yetiştirmek) TaT
çeder: (ulaşmak, yetişmek), **erlik oranı:** (Cehennem) TuT
eriş- / erceş-: (takılmak, sataşmak), **yet- / yetir-:** (varmak, yetişmek, erişmek) TmT
er- / ir- / yet-: (yetişmek, ulaşmak, kavuşmak), **ergür- / ergüz- / yetgür- / yetkür- / yitkür- / yitkez- / yitküz-:** (yetiştirmek, ulaştırmak), **eriş- / iriş- / yetil- / yetiş-:** (erişmek, ulaşmak) ÇaT
er- / ir-: (kavuşmak, erişmek), **eriş- / iriş- / irüş-:** (erişmek, ulaşmak) KpT
ir- / er-: (ermek, erişmek) OT
yit-: (yetişmek, erişmek; kaybolmak), **yitinç:** (ulaşma, erişme) EUTS
ergür-: (erişmek, yetişmek), **yet-:** (yetişmek, erişmek), **yetil-:** (erişilmek, yetiştirilmek), **yetiş-:** (yetişmek, erişmek), **yetrül-:** (eriştirilmek), **yetrüş-:** (erişmekte yardım etmek), **yetsik:** (erişilmek; yaşlanmak) DLT
yitiş-: (erişmek, ulaşmak), **yitkür-:** (ulaştırmak, yetiştirmek) DH
yet-: (yetişmek, erişmek, kâfi gelmek), **yettür-:** (yetiştirmek, ulaştırmak) KB
yet-: (erişmek, ulaşmak) AH
ir-: (ermek, erişmek, yetişmek, ulaşmak, varmak), **iriş-:** (ulaşmak, varmak, erişmek) DKK
yet-: (ulaşmak, yetişmek), **yetgür-:** (ulaştırmak) ME
er-: (erişmek) KE
ir-: (ermek, ulaşmak), **irgür-:** (eriştirmek, ulaştırmak, varmak, yetişmek) SNB
erişgen: (erişen, ulaşan, erişmek için uğraşan) YED
er- / ir-: (yetişmek, olgunlaşmak; erişmek, dokunmak, isabet etmek; ulaşmak, yetişmek), **yet- / yit-:** (yetişmek, erişmek, ulaşmak, vasıl olmak; olgunlaşmak), **yettür- / yetir- / yitür-:** (ulaştırmak, eriştirmek; büyütüp yetiştirmek) TS

9. garagun*: *Kara karga, kuzgun.* (Denizli, Güney, Ortaçeşme)

Aynı biçimli kullanımına rastlanmamakla birlikte, bu sözcüğün Uygur döneminden bu yana kullanılagelen “kuzgun” (kara karga) sözcüğüyle bağlantılı olma ihtimali yüksektir.

kuzgu:n < kuz+gun “kara karga” Kök. kuzgun: (İrk Bitig 14), Uyg. kuzgun: (U III 32 5), Kar. kuzgun: (KB 1098), Har. kuzgun: (Kutb 147), Kıp. kuzgun: (KG 71), Çağ. kuzgun: (Sang. 287r 26), Osm. kuzgun. (KÜÇÜK 2013: 1241)

10. gayır-: Üzülmek, endişelenmek. (Denizli, Güney, Cindere / Çamrak / Hamidiye)

gayır-: (1. üzülmek 2. merak etmek, endişelenmek) (1. Balıkesir 2. Uşak) DS

kaygı: (kaygı, keder) AT

gaygı: (telaş, dert, keder) AzT

kaygır-: (kaygıya, endişeye düşmek; üzülmek) BT

huyha: (kaygı, keder), **huyhar-:** (kederlenmek, kaygılanmak) ÇuT

kaygı: (kaygı, endişe, dert), **kaygır-:** (gözetmek, kaygılanmak, üzülmek) KMT,

KzT

kaygı: (kaygı, gam, keder), **kaygır-:** (kaygılanmak, üzülmek) KrT, TaT

kaygu: (kaygı) ÖT

gaygı: (kaygı, dert, tasa), **gaygır-:** (acımak, merhamet etmek) TmT

kaygu: (kaygı, hasret, dert), **kaygur-:** (kaygılanmak) YUT

kaygu / kadgu / kayı / kayu / kayuk: (kaygı, tasa, keder), **kaygu- / kaygur-:** (kaygılanmak, endişelenmek, üzülmek) ÇaT

kadgu / kaygı / kaygu: (kaygı, endişe, tasa), **kadgur- / kayır- / kayur- / kaygır- / kaygur- / kaykalan-:** (kaygılanmak, endişe etmek) KpT

kadgu / katkı / kaygu: (kaygı, acı, dert), **kadgur-:** (kaygılanmak, kederlenmek)

EUTS

kadgu: (kaygı, keder, üzüntü, tasa), **kadgur- / kaygur-:** (kayırmak, kaygılanmak, üzülmek) DLT

kadgu: (kaygı, keder, üzüntü, tasa), **kadgur-:** (kayırmak, kaygılanmak, üzülmek)

KB

kadgu: (kaygı, keder, üzüntü, tasa) AH

kaygu: (kaygı, endişe, üzüntü, tasa) DH

kaygu: (kaygı), **kayur-:** (kaygılanmak, merak etmek, endişe etmek) DKK

kaygu: (kaygı, endişe), **kadgur-:** (kaygılanmak) ME

kadgur- / kaygur-: (kaygılanmak, üzülmek, sinirlenmek) KE

kayı / kayu: (kaygı, tasa), **kayır- / kayur-:** (kaygılanmak, endişelenmek), **kaya getür- / götür-:** (kaygıya salmak) SNB

kaygu / kaygı / kayı / kayu: (korku, endişe, tasa, üzüntü), **kayur-:** (düşünmek, bir şeyden kuşkuya düşmek, endişelenmek) YED

kaygur- / kayır- / kayur-: (kaygılanmak, üzülmek) TS

11. gurgulan-*: *Birine karşı kötülük düşünmek, kötülük yapmayı tasarlamak.* (Denizli, Güney, Eziler)

kurgu: (ölçüp biçilerek yapılan iş) (Adana) DS

gurğu: (hile, tuzak, dolap), **gurğu kur-:** (birine karşı tuzak kurmak, dolap hazırlamak) AzT

kurul-: (inşa edilmek; yerleşmek; vurmaya kalkışmak) GT

kurgur-: (ululanmak, büyüklenmek) EUTS

kurgu: (zevzek, kararsız, yeğni kişi), **kurgır-:** (zevzeklik etmek, hafifleşmek), **kurgulan-:** (taşkınlık etmek, hafifleşmek), DLT

kur-: (düzenlemek) ÇaT, KpT, SNB

kurgu: (kararsız, zevzek) KB

kur-: (tertiple etmek, hazırlamak; tasarlamak) TS

12. iğnek*: *Anne karnındaki gelişmemiş bebek; cenin.* (Denizli, Güney, Parmaksızlar)

iğ: (hastalık, dert) (Konya), **iğdir / iğdiş / iğli / iğez / iğili / iğilik / iğlez / ihlez:** (hastalıklı, çok zayıf), (İzmir, Ordu, İçel, Muğla / Isparta / Isparta, Burdur, Denizli, İzmir, İçel, Antalya, Muğla / Isparta, Denizli, Çanakkale, Kastamonu, Çorum, Tokat, Kayseri, Niğde / İzmir / İzmir / Denizli, Manisa / Çorum, Ordu), **iğli:** (olgunlaşmadan yere düşen ham meyve) (Çanakkale), **iğlek:** (zayıf, güçsüz hastalıklı; olgunlaşmamış ham meyve) (Konya), **iğle-:** (1. hastalık ya da kuraklık nedeniyle ağaç gelişmemek, meyve vermemek; bitki sararmak 2. zayıflamak 3. eziyet çekerek hasta olmak) (1. Aydın, İzmir, Çanakkale, Isparta 2. Burdur, Denizli, Aydın, Muğla, İzmir, Bolu, Samsun, Ordu, Konya, İçel 3. İçel) (DS)

inek: (küçük çanta), **ineke:** (küçük, bodur kadın) BT

ile-: (acı çekmek) HT

çikert: (hastalıklı) KrT

site buha ilik (frukta): (ham meyve) ST

iğ: (hastalık), **iğ kıl-:** (hastalanmak), **iğlig / iğlik:** (hastalıklı) ÇaT

iğ: (ayıp, kusur), **iğlen- / yiglen-:** (hastalanmak), **yik:** (dert, illet) KpT

iğ / yig: (hastalık), **iğle-:** (hastalanmak), **iğlig:** (hastalıklı), **igsiz:** (sağlam, hastalısız) EUTS

iğ: (hastalık), **iğçil / iğlig:** (hasta), **iğle-:** (hasta olmak) DLT, KB

iğ: (hastalık) AH

iğ: (hastalık), **iğlig:** (hasta), **igsiz:** (hastalısız, sağlıklı) KE

iğ: (verem, ince ağrı), **iğle- / yigle-:** (hastalanmak), **iğlü:** (dertli, gamlı) TS

13. kösürge*: *Bileği taşı, kösre.* (Denizli, Güney, Çorbacılar)

kösre / kösüre / kösrevi: (Kesici araçları bilemeye yarayan bir çeşit taş, bileği taşı) (Samsun, Ağrı, Sivas, Ankara, Kayseri, Adana, Muğla / Afyon, Isparta, Burdur,

Denizli, Eskişehir, Bolu, Çankırı, Kastamonu, Samsun, Sinop, Amasya, Giresun, Maraş, Ankara, Niğde, Konya, Adana, İçel, Antalya / Malatya) DS

kötere: (bileği taşı) GT

kösre: (bileği taşı), **kösrelen-:** (bilenmek) TS

14. sarlak*: *Kötü durumdan, hastalık veya yorgunluktan titreyen.* (Denizli, Güney, Çorbacılar)

sarsak / sarsık / sarsuk: (sersem, ahmak, dağınık) (Amasya, Trabzon, Gümüşhane, Artvin, Erzurum, Ağrı / Kastamonu, Samsun, Amasya / Kastamonu), **sarsaklık:** (sersemlik, dağınıklık) (Bolu, Trabzon, Kırklareli), **sarsık:** (eli ayağı titreyen kimse) (Kastamonu) DS

sarsak: (serseri, ahmak, akılsız), **sarsı-:** (titremek, sarsılmak) AzT

harmak: (akılsız, ahmak), **harmakhı-:** (aptallaşmak, ahmak gibi olmak), BT

sars- / sarsı-: (sarsmak, titremek) GT

hahta-: (silmek, sarsmak, sallamak), **halbırat- / haltıra-:** (titremek) HT

sarımsa-: (sarsmak) KMT

sarsıt-: (sarsmak, sallamak), **sarsak:** (ahmak, akılsız, budala), **sarsaklık:** (hoppalık; hoplama zıplama) Kumuk Türkçesi

sarsak: (ahmak, akılsız, sersem, bön, budala), **sarsakla-:** (saçma sapan konuşmak), **sarsıt-:** (sarsmak, sallamak) KuT

xamsat-: (sarsmak) ST

sars-: (titremek, sarsılmak), **sarsak:** (titrek) TmT

sarsıl-: (sarsılmak) KpT

sarsag / sarsıg: (kaba, kötü, sarsak; çürük), **sarsı-:** (azarlamak, söylenmek), **sars-:** (söğüp saymak) EUTS

sar-: (kızmak, çıkışmak, sert söz söylemek), **sarsıg:** (katı ve sert olan her şey), **sarsıt-:** (kaba, sert davranmak) DLT

sarsıl-: (sarsılmak) DKK

sarsala-: (ileri geri sallamak), **sarsılan-:** (sallanmak) TS

15. seyit-: *Koşmak.* (Denizli, Güney, Aşağıçeşme / Doğanlı / Haylamaz / Parmaksızlar)

seyit- / seyirt- / sağırt- / sefirt- / seğırt- / segürt- / seğert- / seğit- / seğurt- / selik- / sert- / sevirt- / sevürt- / seyd- / seyir- / sığırt- / sıyırt- / sıyirt- / sidiş- / sigirt- / siğırt- / siit- / sit- / siyid- / siyirt- / siyit- / siyt- / soğert- / söğürt-: (koşmak) (Afyon, Isparta, Denizli, Aydın, Bursa, Kütahya, Bilecik, Kocaeli, Bolu, Kastamonu, Ordu, Giresun, Samsun, Çorum / Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Kütahya, Bilecik, Eskişehir, Kocaeli, Bolu, Zonguldak, Kastamonu, Çankırı, Çorum, Samsun,

Amasya, Giresun, Trabzon, Kars, Erzincan, Diyarbakır, Sivas, Ankara, Kayseri, Niğde, Adana, Antalya, Muğla / Tokat / Kastamonu, Rize, Sivas / Gaziantep, Artvin / Erzurum, Erzincan, Gümüşhane / Tokat / Afyon, Burdur, İçel / Trabzon / Burdur / Gaziantep, Ordu / Ankara / Sivas, Gümüşhane / Aydın / Aydın, Muğla / Zonguldak, Kastamonu / Eskişehir / Konya / Çanakkale / Hatay / Aydın, Bursa, Kocaeli, Çorum, Ankara, Adana, Tokat, Manisa / Edirne / Ordu / Denizli / Denizli, Aydın, İzmir, Balıkesir, Eskişehir, Kastamonu, Giresun, Hatay, Niğde, Tokat / Manisa, Samsun, Ordu / Samsun / Sivas / Amasya, Konya), **sekir-**: (aşmak, atlamak) (Tokat, Konya) DS

sekir-: (sıçramak) AT, KMT

seyirt-: (atı dört nala koşturmak) AzT

hikert-: (sıçratmak, atlatmak) BT

sik-: (sıçramak, sekmek, hastalık bulaşmak), **sike**: (atlayış), **sikter-**: (zıplamak, sektirmek) ÇuT

seğir-: (atılmak, seğırtmek), **seğırt-**: (seğırtmek) HT

sekekte-: (sekmek), **sekir-**: (sıçramak, atlamak) KzT

sekir-: (sıçramak, atlamak), **sekrık**: (sıçrayış) KrT

sekre-: (sıçramak, sekmek) ÖT

süür-: (koşmak) ST

siker-: (atlamak, sıçramak), **sikert-**: (sektirmek, sıçratmak) TaT

çügüre-: (koşmak, zıplamak) TuT

senkilde-: (sağa sola yürümek, zıplamak) TmT

sekri-: (sıçramak, atlamak), **sekrit-**: (sıçratmak, atlatmak) YUT

seg(i)r- / **seg(i)ri-** / **sekri-** / **sirki-**: (seğırtmek, koşmak, sıçramak), **sekrit-** / **sigrit-**: (koşturmak) ÇaT

segirt-: (koşmak; atı koşturmak), **sekir-** / **sekri-** / **sikri-**: (sıçramak, sekmek) KpT

sigiri-: (seğırtmek, sıçramak, yutmak), **sigrik**: (atlama, sıçrama), **sikri-**: (atlamak, sıçramak) EUTS

sekri- / **segre-** / **sekre-**: (seğırtmek), **seğırt-** / **sekirt-**: (koşturmak), **sekit-**: (sektirmek), **sekrit-**: (sıçratmak, atlatmak, ara vermek), **sigrig**: (dağda atlamakla geçilen yer) DLT

sekirt-: (koşturmak) KB

segri-: (sıçramak), **seğırt-**: (seğırtmek, koşmak, koşturmak) DKK

sekirt-: (sıçratmak), **sekrış-**: (sıçraşmak) ME

sekir-: (seğırmek, sıçramak), **sekrış-**: (koşuşturmak, sıçraşmak) KE

segirt-: (seğırtmek, koşmak; saldırmak, akın yapmak), **segri-**: (sıçramak) SNB

seğırttür-: (koşturmak) YED

seğir-: (koşmak; kıpırdamak), **segirt-:** (koşmak; yürümek, akın etmek), **segri- / sekri-:** (titremek; sıçramak; hücum etmek), **segriş-:** (koşuşmak) TS

16. sögelt-*: (*Kol, bacak, boyun vb. için*) *dik biçimde uzatmak*. (Denizli, Güney, Adıgüzeller / Parmaksızlar)

seve / sova / soya / söge / söre / söve / söye / süve: (kapı ve pencere çerçevesi; eşik) (Kastamonu, Kayseri, Niğde / Artvin / Artvin / Gaziantep / Sivas / Isparta, Balıkesir, Çorum, Amasya, Tokat / Kastamonu, Giresun, Gümüşhane, Diyarbakır, Kırşehir), **söve boy / söveke:** (uzun boylu) (Trabzon / Kastamonu), **sövel- / söel- / sögel- / sögül- / söğüs-:** (ayakta durmak, dikilmek) (Afyon, Burdur, Denizli, Muğla, Aydın, İzmir, Eskişehir, Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Ordu / Isparta, Sinop, Ordu / Denizli, Samsun / Çorum / Samsun), **sögen / söven / sügen / süven / süyen:** (bağ bahçe çitlerinde kullanılan uzun çubuklar; sopa, sırık) (Afyon, Burdur, Denizli, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Kütahya, Konya, Muğla, Kırıkkale, Adana / Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, İzmir, Balıkesir, Bursa, Amasya, Ankara, Konya, Adana, Antalya, Muğla, İçel, Manisa / Adana / Çanakkale, Amasya, İstanbul, Sivas, Kırıkkale, Edirne, Isparta, Adana, Muğla / Kayseri), **sevken- / söfken- / söğken- / söğkün- / söhken- / söke- / söken- / sörken-:** (uzanmak, yatmak, yaslanmak) (İzmir, Sivas, Adana / Denizli, Bilecik / Afyon, Denizli, İzmir, Eskişehir, Samsun, Ordu, Sivas, Adana, Muğla, İçel / Denizli / Edirne, Tokat / Kars / Amasya, Giresun, Kars, Ağrı, Gaziantep, Sivas, Konya, Adana, Antalya, Muğla / Denizli) DS

cölö-: (bir şeye yaslanmak), **cölök:** (değnek), **söökten-:** (kemikleşmek) AT
söykek: (dayanak), **söykekli:** (dayanmış halde), **söyke-:** (dayamak, yaslamak), **söykenecik:** (sandalye, divanda vs. yaslanılan arka bölüm), **sümük:** (kemik) AzT

höye-: (dayanak yapmak, dayamak), **höyel- / höyen-:** (dayanmak, yaslanmak), **höyenges:** (sandalye, divanda vs. yaslanılan arka bölüm), **höyeş-:** (birbirine dayamak, yaslamak), **höyet-:** (dayatmak, directmek) BT

siven-: (dayanmak, yaslanmak) ÇuT
süve / süye: (çerçeve) GT
söök: (uzun, kemik), **sööl-:** (uzamak, gerilmek), **söölindire:** (uzunlamasına) HT
süye-: (ayağa kaldırmak, dikmek), **süyel-:** (dikilmek, ayakta durmak), **süyem:** (pencere ve kapı çerçevesi), **süyek:** (kemik) KMT

süye-: (desteklemek, dayamak), **süyek:** (kemik) KzT
süyö-: (dayamak), **süyönç:** (dayanak, destek), **söök:** (kemik) KrT
süye-: (yaslamak, dayanmak), **süyew:** (dayanak, destek), **süyek:** (kemik) KuT
süye-: (yaslamak), **süyənç:** (dayanak), **suyak:** (kemik) ÖT
öyön-: (dayanmak) ST

söyke- / söye-: (dayamak, yaslamak), **söykel- / söy-el-:** (dayanmak, yaslanmak),
söyek: (kemik) TaT
çöle-: (dayamak), **çölengi:** (dayanak, destek), **söök:** (kemik) TuT
söye: (kapının iki yanındaki ağaç dayanak), **söye-:** (dayamak, yaslamak), **söyget:**
 (dayanak, destek), **süyek / süñk:** (kemik), **süynmek:** (uzun, sivri) TmT
süyenç: (dayanak, destek), **süyen:** (dayanmak), **süyeş:** (dayama, destekleme),
süyek / süñek: (kemik) YUT
söyken-: (sırtını dayamak), **söve-:** (dayamak), **sövek / sönük / sügük / süñek /**
sümük / süñük / süvek / süveg / süvük: (kemik), **söven- / süven- / süye- / süyen-:**
 (dayanmak, yaslanmak) KpT
süye: (kapı sürgüsü), **sümük / süñek / süñük:** (kemik) ÇaT
süngük: (kemik) OT, KB
süngük / söngük: (kemik) EUTS
söbi / subı: (uzun ve sivri nesne), **süngük:** (kemik), **süngüklen-:** (büyümek,
 kemiklenmek) DLT
süñek / süñük: (kemik) AH
söyken-: (yaslanmak, dayanmak) DKK
süyek: (tahta kapının kenar tahtası), **süñük / süñek:** (kemik) KE
süñük: (kemik): SNB
sünük: (kemik) YED
söge / söve / söye: (kapı mili, kürsü ayağının üst bölümü), **sögel- / sövel-:**
 (sivrilmek), **söyke / söykegi / söykegi / söykek / söykü:** (dayanılacak yer ve kuvvet),
söyke-: (dayamak, yaslanmak), **söykendir- / söykendür-:** (dayandırmak, yaslandırmak),
söyken- / söykegilen- / söykel- / söykün-: (dayanmak, yaslanmak) TS

17. **somuruk*:** *Bebeklere tülbindin içine tatlı yiyecekler koyularak yapılan emzik.*
 (Denizli, Güney, Doğanlı)

samruk / somruk / sorağaç / sorak / sormuk / soruk: (bebeklere tülbindin içine
 tatlı yiyecekler koyularak yapılan emzik) (Denizli / Uşak, Afyon, Denizli, Eskişehir,
 Samsun, Sivas, Ankara, Kayseri, Niğde, İçel / Kütahya / Kastamonu, Çankırı / Denizli,
 Isparta, Kütahya, Eskişehir, Kocaeli, Bolu, İstanbul, Kastamonu, Çorum, Amasya, Yozgat,
 Sivas, Ankara, Kırşehir, Niğde, Konya, Adana / Adana), **sor- / somur- / soru-:** (emmek)
 (Aydın, İzmir, Manisa, Balıkesir, Çanakkale, Kütahya, Eskişehir, Kocaeli, Zonguldak,
 Çorum, Sinop, Samsun, Tokat, Ordu, Van, Urfa, Sivas, Muğla, Malatya / Afyon, Isparta,
 Aydın, Manisa, Kocaeli, Amasya, Maraş, Hatay, Sivas, Niğde, Konya, İçel, Gaziantep,
 Muğla / Zonguldak, Samsun), **soruş-:** (Islak nesne kurumaya başlamak) (Ankara) DS

soor- / soru-: (emmek, sormak), **soruul / sorciş:** (ağızlık, zıvana) AT
sor- / sortuhla- / sümür-: (emmek) AzT

hur-: (emmek), **hurgıs:** (emme hortumu), **hurzır-:** (emmek; suni solumum yapmak) BT

sor-: (emmek), **soraallıĝ:** (pipo), **sordır-:** (emdirmek, emzirmek), **sorĝahta-:** (emerek tedavi etmek), **sorĝıs:** (emzik, biberon; su emme tulumbası) HT

sor-: (emmek, içine çekmek, sömürmek), **sorĝı-:** (suyu çekilerek kurumak), **sorĝış:** (emici) KzT

sor-: (emmek), **sormo:** (bataklık) KrT

sor-: (emmek, çekmek, sormak) KuT, ÖT, KB, ME, KE, SNB

suır-: (emmek, sormak, su çıkartmak), **suırıl-:** (su çıkartmak; suyu emilip zayıflamak) TaT

sora-: (emmek, somurmak), **soruul:** (ağızlık, pipo) TuT

sor-: (emmek; sömürmek), **sorguç:** (kurutma kâğıdı) TmT

şori- / şüm- / şümer-: (emmek, içine çekmek), **şoriguçi:** (emen, içine çeken) YUT

sor-: (emmek), **sümür-:** (sömürmek, höpürdeterek içmek) KpT

sor- / sur-: (emmek) EUTS

sograş-: (sormak, emmek) **sor-:** (emmek, sormak), **sorgu:** (kan emen aygıt), **sort- / sortır-:** (emdirmek), **soruş-:** (suyu veya teri emmek) DLT

sor-: (emmek), **soriş-:** (emişmek) DKK

soĝul-: (suyu, seli çekilmek; göz ferinin azalması; solmak, kurumak) YED

sor-: (emmek, soĝurmak), **sorul-:** (emişmek; emilmek; suyu çekilerek kurumak)

TS

18. teng-*: *Yuvarlanmak, yuvarlanarak gitmek.* (Denizli, Güney, Parmaksızlar)

tenk- / tengerlen- / tengellen- / tenkellen-: (tepetaklak olmak, yuvarlanmak) (Aydın, Eskişehir, Giresun, İçel İzmir / Isparta, Denizli, Aydın, Manisa, Bolu, Hatay, Sivas, Ankara, Kayseri, Niğde, Gaziantep, Bursa, Muğla / Çankırı, Amasya, Tokat, Nevşehir, Niğde, Konya, Muğla / Tokat), **tengerlek / tengerşek / tengeşek / tengirek / tengirlek / tengirşek:** (yuvarlak) (Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, Çankırı, Çorum, Hatay, Yozgat, Ankara, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Konya, Gaziantep / Yozgat / Sivas / Isparta / Kayseri, İzmir), **tenger menger / tenger tenger / tengir mengir / tenger tokmak:** (paldır küldür yuvarlanmak) (Ankara, Isparta, Yozgat / Bolu / Gaziantep / Bolu) DS

teer-: (dönmek, dolaşmak; çevresinde uçmak), **tegeldey:** (çember, yuvarlak), **tegerik / tegelik:** (çember, daire, yuvarlak), **tegeret-:** (dönmek) AT

teker: (çember, tekerlek), **tanrı:** (Tanrı) AzT

tegere-: (dönmek, yuvarlanmak; takla atmak), **tegermes:** (tekerlek), **tenri:** (Tanrı) BT

tura: (Tanrı) ÇuT

tekerlek: (tekerlek), **tukurlan-:** (tekerlenmek, yuvarlanmak) GT

tegilek / teglek: (yuvarlak, çember; tekerlek), **teglekten-:** (yuvarlaklaşmak; yuvarlanmak) HT

tögerek: (yuvarlak, toparlak, daire şeklinde, çember; çevre, civar), **töjere:** (yuvarlanmak), **töjerek / töjereç:** (tekerlek), **teyri:** (tanrı) KMT

töjirek: (etraf, civar), **töjirekte-:** (bir şeyin etrafında dönüp durmak), **täjri:** (tanrı) KzT

tegenek: (çember), **tegeren-:** (yuvarlanmak, döndürmek), **tegirmen:** (değirmen), **töngölük:** (yüzük, alyans), **tejir:** (tanrı) KrT

dögere-: (yuvarlanmak), **dögeçik:** (tekerlek), **dögerek:** (yuvarlak; şişman), **tirmen:** (değirmen), **tejiri:** (Tanrı) KuT

tegirmen: (değirmen), **tejri:** (Tanrı) ÖT

tökünüy-: (yuvarlanmak), **tögürük:** (yuvarlak), **tağara:** (Tanrı) ST

tegere-: (tekerlenmek, yuvarlanmak), **tegermeç:** (tekerlek), **tejri:** (Tanrı) TaT

tögerik / tögelçik: (değirmi, yuvarlak), **teger-:** (dönmek, fır dönmek), **deer:** (gök), **deerbe:** (değirmen), **deerbek:** (halka, çember), **deerigle-:** (gökte dolanıp durmak) TuT

tigirle-: (yuvarlamak), **tigir:** (tekerlek) TmT

tügmen / tögürmen: (değirmen), **tügül- / dügleklen-:** (yuvarlaklaşmak), **tügür:** (yuvarlak, toparlak), **tügürek / düglek:** (daire, çevre), **täjri:** (tanrı) YUT

tegirme / tegirmi / tiğirmi / teyirmi / değirmi: (değirmi, yuvarlak), **değirmen / tegirmen / teyirmen:** (değirmen), **tigre / teyre:** (çevre, etraf), **tögerik:** (değirmi, teker), **tejri / tengeri / tagrı / tangrı / tanrı / tağrı / tigri / tiğri:** (Tanrı) KpT

tegir- / tegür- / tigür-: (değirmek, döndürmek), **tegrü- / tekrü- / tikirle-:** (çevirmek, döndürmek), **tegrük / tekrük:** (yuvarlak, tekerlek), **tegirmen / tigirmen / tigirmin / tekrük:** (değirmen), **tigirçek / tikir / tikirlek:** (teker, halka), **tigirim / tikir / tikirlek:** (yuvarlak; top), **tegzük:** (dönmüş), **tegre / tigre:** (çevre, etraf), **tejri:** (Tanrı) ÇaT

tegre: (çevre, daire, civar), **tengri:** (Tanrı) OT

tegirmen: (değirmen), **tegirmi:** (değirmi, yuvarlak, çevre), **tegirmile-:** (yuvarlaklaştırmak), **teglir-:** (döndürülmek), **tegre / tekre:** (daire, çevre, civar), **tegrikle-:** (dört yanını çevirmek, kuşatmak), **tegzin- / teksin-:** (dönmek, daire çizmek), **tejri:** (Tanrı) EUTS

tegirme: (yassı, yuvarlak), **tegre:** (daire, çevre), **tegrek:** (herhangi bir şeyin halkası), **tekiş-:** (dürüm dürmekte yarışmak), **tejri:** (gök, sema; yüce ulu görünen her şey; Tanrı) DLT

teng- / tengi-: (havaya yükselmek), **tegre:** (daire, çevre), **tengri:** (Tanrı) KB

tejri: (Tanrı) DH

tanrı: (Tanrı) DKK

dekmelen-: (yuvarlanmak), **tegirmen:** (değirmen), **tegirmi:** (yuvarlak, değirmi), **tangrı:** (Tanrı) ME

tegirmi / tegirtme: (yuvarlak), **tegirmen:** (değirmen), **teñri:** (Tanrı) KE

degre / deyre: (civar, etraf, çevre), **degri- / degrin- / degzin-:** (dönmek, dolaşmak, devretmek), **teker:** (tekerlek, daire), **tañrı:** (Tanrı) TS

19. yoğarla-*: *Toprak evin duvarlarını elle sıvayarak düzeltmek.* (Denizli, Güney, Adıgüzeller)

yuğ-: (1. Dam toprağını loğlamak 2. Düzeltmek, sıkıştırmak) (1. Isparta, Burdur, Niğde, Ankara 2. Burdur, Eskişehir), **yuvak / yuvgu taşı:** (loğ taşı) (Afyon, İzmir, Eskişehir, Samsun, Amasya, Van, Ankara, Kırşehir, Kayseri, Niğde, Konya, Adana, İçel / Isparta, Denizli), **çok-:** (bulaşmak) (Ordu) DS

cuk-: (yapışmak), **cuguş:** (mikrop) AT

yoganıs: (bulaşıcı hastalık; sığırı sağmadan önce memesine sürülen madde), **yogol-:** (değip, sürtünüp iz bırakmak), **yogoşlo:** (bulaşıcı, sirayet eden), **yok-:** (yapışmak, bulaşmak, sürülmek, boyanmak), **yok:** (bulaşıp yapışan şey) BT

çuh-: (yapışmak; bulaşmak; uyuşmak), **çuhçı-:** (ovalamak; oymak), **çuhtır-:** (yapıştırmak; bulaştırmak) HT

cuğu: (bulaşık), **cuğuvçu:** (bulaşıcı), **cuk-:** (bulaşmak): KMT

juk-: (bulaşmak; sindirmek), **jukpalı:** (bulaşıcı) KzT

cugum: (bulaşma, yapışma), **cugumtal / cuguştuu:** (bulaşıcı), **cuk-:** (bulaşmak)

KrT

yuğ-: (bulaşmak), **yuğagan:** (bulaşıcı, enfeksiyonlu) KuT

üür-: (sürmek, sıvamak) ST

yogış: (bulaşma), **yok-:** (bulaşmak) TaT

çuk: (reçine, akındırık) TuT

yok-: (yapışmak, bulaşmak), **yokanç:** (bulaşıcı), **yokdur-:** (hastalık bulaştırmak; kirletmek) TmT

juk- / yuk bol-: (bulaşmak, mikrop kapmak), **jukkak:** (yapışkan; bulaşıcı) YUT

yuk- / yuh-: (bir şeye yapışıp kalmak, oyalanmak), **yuktur-:** (yapıştırmak) KpT

yok-: (dokunmak), **yuk-:** (bulaşmak, dokunmak, tesir etmek), **yukuş:** (etki, tesir)

ÇaT

yuk-: (yapışmak) EUTS

yok: (çanak bulaşığı), **yuk-:** (bulaşmak, sıvanmak), **yuktur-:** (bulaştırmak), **yukul-:** (bulaşmak, sıvanmak), **yukuş-:** (bulaşmak, yayılmak) DLT

yuk-: (bulaş-, sirayet et-) KB

yok- / yoka-: (el sürmek) TS

20. yortu: *Su yolu, ark.* (Denizli, Güney, Eziler)

yortu: (taşla, çimentoyla örülmüş su yolu) (Isparta, Uşak, Burdur, Denizli) DS

coık: (yol, yolculuk; tırıs at), **corto-:** (koşmak, hızlı yürümek), **cür-:** (gitmek; yürümek), **cügür-:** (koşmak), **cügürt-:** (koşturmak) AT

yort-: (yürümek, koşmak, boş gezmek), **yeri-:** (yürümek, hareket etmek, geçmek) AzT

yurt-: (dört nala koşmak; hızlı hızlı yürümek), **yurtak:** (hızlı hareket eden; rahvan at), **yurtakla-:** (hızla gitmek, hızla akmak), **yürmele-:** (küçük adımlarla hızlı hareket etmek) BT

süre-: (sürekli koşmak, yürümek, gezmek), **süret-:** (yürütmek, adımlatmak, gezdirmek) ÇuT

yort-: (tırıs gitmek) GT

çort-: (tırıs gitmek; koşmak), **çortım:** (suda geçilen sığ yer), **çör-:** (yürümek, gitmek, hareket etmek) HT

cort-: (tırıs gitmek, hafif koşmak), **cortuv:** (tırıs gitme, koşu), **cürü-:** (yürümek; gitmek, dolaşmak), **çürüt-:** (yürütmek) KMT

jort-: (sefere çıkmak; avlanma amacıyla dolaşmak), **jortuvılda-:** (yağma amacıyla sefere çıkmak; dolaşmak), **jür-:** (yürümek; hareket etmek, yola çıkmak) KzT

çurko-: (koşmak), **cürü-:** (yürümek, hareket etmek) KrT

yort-: (tırıs gitmek; hızlı yürümek), **yürü-:** (yürümek; hareket etmek) KuT

yür-: (yürümek), **yürgiz-:** (yürütmek) ÖT

yurt-: (at rahvan yürümek), **yurtak:** (rahvan at), **yöre-:** (yürümek, gitmek), **yört-:** (yürütmek, sürdürmek), **yörtkeç:** (motor) TaT

çoru-: (yürümek), **çoruk:** (gezi; atın yürüyüşü) TuT

yöre-: (yürümek, gitmek; işlemek, hareket etmek) TmT

jür-: (yürümek), **jürüt- / jürgüz-:** (yürütmek), **jügri-:** (koşmak) YUT

yorı- / yir- / yiri- / yör- / yöri- / yörü- / yür- / yüri- / yürü-: (yürümek), **yort-:** (atı dört nala koşturmak; hızla gitmek; kaçmak) KpT

yor- / yoru- / yörü- / yöri- / yör- / yürü- / yüri- / yür-: (yürümek, hareket etmek), **yort:** (devranı gezmek, eşkin yürümek), **yortma:** (sürekli yürüme, koşma), **yortak:** (keskin at adımı), **yörüt- / yürüt-:** (yürütmek), **yükür-:** (koşmak) ÇaT

yorı-: (yürümek, ilerlemek), **yorit-:** (yürütmek, ilerletmek) OT

yorı-: (yürümek, gitmek, hareket etmek), **yorit- / yort-:** (yürütmek) EUTS

yor- / yorı-: (yürümek, gitmek, varmak; ismi varıp yayılmak; yürüyüp yorulmak), **yoriga:** (yorga yürüyen at), **yorigçı:** (hısımlar, dünürler arasında gelip giden adam), **yoriglı:** (yürümeyi düşünen), **yorigu:** (yürünecek yer ve zaman), **yorit-:** (yürütmek; ilâç) içini sürdürmek), **yort:** (dört nala koşturmak, bir işe başlamak üzere yürümek), DLT

yorı-: (yürümek, varmak), **yorit-:** (yürütmek, sürdürmek), **yort-:** (bir işe başlamak üzere yürümek) KB

yori-: (yürümek, varmak), **yorit-:** (yürütmek, sürdürmek) AH
yori-: (yürümek), **yorit-:** (yürütmek), **yort-:** (at koşturmak) DKK
yörü-: (yürümek), **yörüt-:** (yürütmek) ME
yürü- / yüri-: (yürümek, hareket etmek), **yürüt-:** (yürütmek, hareket ettirmek)

KE

yori: (gidiş, yürüyüş, yol, usul, tarz), **yort-:** (koşmak), **yürü- / yüri-:** (yürümek)

SNB

yort-: (koşmak; sürekli yol yürümek; sefer etmek), **yort savul:** (koş uzaklaş),
yorit-: (yürütmek, sürdürmek) YED

yort-: (koşmak; sürekli yol yürümek; sefer etmek), **yortdur-:** (koşturmak), **yürüt-:** (akıtmak; gezdirmek; döndürmek; sevk etmek; tedavül ettirmek) TS

21. yöndür-*: *Yönelmek, yönelmesini sağlamak.* (Denizli, Güney, Ortaçeşme)

yön: (yüz, yan, alnaç) (Afyon, Isparta, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Balıkesir, Bursa, Kütahya, Bilecik, Eskişehir, Kocaeli, Bolu, Sakarya, Kastamonu, Çanakkale, Çorum, Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Malatya, Adıyaman, Gaziantep, Maraş, Hatay, Sivas, Ankara, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Niğde, Konya, Adana, İçel, Antalya, Muğla, Ağrı), **yönen-:** (dönüp gitmek) (İstanbul, Zonguldak, Ankara) DS

yönelt-: (yön vermek; döndürmek) AzT

yünel-: (yönelmek; bir şeye yoğunlaşmak), **yünelder-:** (yönelmek, yönlendirmek) BT

jöne-: (yönelmek), **jönelt-:** (yöneltmek) KzT

cön-: (gitmek, yol almak), **cönöl-:** (yönel-) KrT

yönel-: (yönelmek) ÖT

cöne-: (yönelmek) TaT

yön: (yön, taraf), **yönel-:** (yönelmek) KpT, DKK

yön: (yön, taraf, cihet) ÇaT

ön-: (yetişmek, erişmek, yönelmek), **öndür-:** (bitki yetiştirmek, yönelmek) DLT

yöndür- / yönder- / yönendür-: (yönelmek) ME

yön-: (yönelmek) Yusuf u Züleyha

yönen-: (yüz tutmak, yönelmek) SNB

yönger-: (yönelmek, yön vermek, yönlendirmek) YED

yön- / yönel- / yönen- / yönül-: (teveccüh etmek, yüz tutmak, yönelmek) TS

22. yumırkı* / yumurkı*: *Tuz öğütmede kullanılan ikili düzeneğin, tuzu sürtmek için kullanılan yumurta biçiminde taşı.* (Denizli, Güney, Haylamaz)

yumalak: (1. toparlak, 2. yumak 3. yuvarlanmış hamur parçası 4. yuvarlak) (1. Isparta, Balıkesir, Ordu, Konya 2. Isparta 3. Malatya 4. Balıkesir) DS

cımirtka: (yumurta) AT

yumakla-: (ipliği yumak haline getirmek), **yumala- / yumbala-:** (yuvarlatmak), **yumru:** (küre veya daire şeklinde olan; yumru), **yumruca / yumrucuk:** (yuvarlak), **yumurla- / yumrula:** (yuvarlak biçime getirmek) AzT

yom-: (yummak), **yomalak / yomarlak:** (yuvarlanmış şey), **yomgak:** (yumak), **yomgakla-:** (yumak yapmak), **yomortka:** (yumurta) BT

semer: (yumruk), **semarda:** (yumurta), **semha:** (yumak) ÇuT

yuvarla-: (yuvarlamak), **yımırta:** (yumurta) Gagavuz Türkçesi

nınalah: (yuvarlak), **nımırha:** (yumurta) HT

cumak: (top, yumak; yummak), **cumduruk:** (yumuk), **cumurtha:** (yumurta) KMT

jum-: (yummak), **jumarşak:** (yuvarlak), **jumır:** (yuvarlak, oval; işkembe), **jumırta-:** (yuvarlamak), **jumırtka:** (yumurta) KzT

cumalak: (yuvarlak), **cumalan-:** (yuvarlanmak), **cumurtka:** (yumurta), **cumuru:** (yumru) KrT

yummak: (yumak, çile), **yumarla-:** (yuvarlamak), **yımirtka:** (yumurta) KuT

yumalak: (yuvarlak), **yumalakla-:** (yuvarlak biçime getirmek) ÖT

sımıt: (yumurta) ST

yomarla-: (yuvarlamak), **yomgak:** (yumak), **yomrı:** (yumru), **yomırka:** (yumurta), **yomiçka:** (yonga) TaT

çuur-: (yuvarlamak), **çuurga:** (yumurta) TuT

yumak: (yumak), **yumalan-:** (yuvarlanmak), **yumral-:** (yumrulaşmak), **yumurtga:** (yumurta) TmT

jumulak: (yuvarlak), **jumili-:** (yuvarlanmak) YUT

yumrı / yumru: (yuvarlak, yumru), **yumurda / yamurta / yamurtka / yamurtuga / yamrutka / yumurda / yumurta / yumurtka:** (yumurta), **yumurla-:** (yuvarlak hale getirmek) KpT

yumalak / yumru: (toparlak; top; yumak), **yumur-:** (yuvarlak olmak; döndürülmek), **yumurtga / yumurtka:** (yumurta), **yumurtkaça:** (yumurta gibi) ÇaT

yumgak: (yumak, yuvarlak), **yumgakla-:** (yuvarlaklaştırmak), **yumurka:** (yumurta) EUTS

yum-: (yummak), **yumgak:** (yumak, yuvarlanan ve yuvarlak olan her şey), **yumgaklan-:** (yummak, yuvarlak yapılmak), **yumgi:** (toplu, çok), **yumız er / yumuz er:** (etli, tıknaz adam), **yumur:** (hayvanların göden bağırsağı), **yumurla-:** (yumru yapmak, toplamak), **yumurtga:** (yumurta, bütün kuşların yumurtaları, insanların ve hayvanların taşakları) DLT

yum-: (yummak), **yumdar- / yumıt-:** (toplanmak) KB

yumru / yamrı: (yumru, yuvarlak), **yumurlan-:** (toplanmak, toparlanmak) DKK
yum-: (yummak), **yumurtga / yumurta:** (yumurta) ME
yum-: (yummak, kapamak), **yumalak:** (yuvarlak, toparlak), **yumgak:** (yuvarlak, yumak), **yumurtka:** (yumurta) KE
yumruk: (yumruk), **yumurda:** (yumurta) SNB
yumalak / yuvalak: (yuvarlak; top mermisi, gülle), **yumar- / yumrar-:** (yuvarlaklaştırmak), **yumrı / yumru:** (kabarcık, şişkinlik, tümsek), **yumrucak:** (yuvarlak, yumru), **yumrulan-:** (yuvarlak hale gelmek), **yumurda:** (yumurta) TS

23. yünmek*: *Çeşmenin ön kısmında çamaşır yıkanan yer.* (Denizli, Güney, Ortaçeşme)

yü- / yu- / yüğ-: (yıkamak) (Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Antalya, Muğla / Manisa, Malatya, Ankara, Erzurum, Elâzığ, Kırşehir, Ordu Uşak, Adana / Antalya, Muğla), **yunak / yunaklık / yunnuk:** (yikanacak kirli giysi; çamaşır yıkanan yer; hamam) (Yozgat, İçel, Sivas, Kayseri, / İzmir Eskişehir, Çorum, Tokat, Sivas, Adana, Mersin, İçel, Ankara / Tokat) **yüneklilik:** (ölü yıkanan yer) (Muğla) DS

cun- / cuun-: (yıkamak; yıkanıp temizlenmek) AT
yuyun-: (yikanmak, banyo yapmak; ıslanmak, nemlenmek), **yuyuntu:** (çamaşır suyu, kirli su) AzT

yiv-: (yıkamak), **yıvındı:** (bulaşık suyu), **yıvındıs:** (küvet) BT
şu-: (yıkamak), **şukalan-:** (yikanmak) ÇuT
çuğ-: (yıkamak, temizlemek; banyo yaptırmak) HT
cuv-: (yıkamak), **cuvumçu:** (yıkayıcı), **cuvumdu:** (artık su, kirli su) KMT
juv-: (yıkamak), **juvin-:** (yikanmak), **juvındı:** (bulaşık suyu), **juvuvşı:** (bulaşık, çamaşır yıkayıcı) KzT

cuu-: (yıkamak), **cuun-:** (yikanmak) KrT
cuv-: (yıkamak), **cuvun-:** (yikanmak) KuT
yuv-: (yıkamak), **yuvın-:** (yikanmak), **yunundi:** (bulaşık suyu), **yuvusga:** (teneşir) ÖT

suuy-: (yıkamak), **suun-:** (yikanmak), **suuyaattçı:** (yıkayıcı) ST
yu-: (yıkamak), **yudur-:** (yıkarmak), **yueş:** (ıslak, nemli), **yul-:** (yikanmak), **yuntı / yuntık:** (bulaşık suyu, kirli su) TaT

çuu-: (yıkamak), **çuundu:** (bulaşık suyu), **çunar-bajın:** (hamam), **çunar-demir:** (lavabo) TuT

yuv-: (yıkamak), **yuvul- / yuvun-:** (yikanmak), **yuvundi:** (bulaşık suyu), **yuvusga:** (teneşir) TmT

juy-: (yıkamak), **juyun-:** (yikanmak), **juvundi / junda:** (bulaşık suyu) YUT

yu- / **yuv-** / **yuy-** / **yo-**: (yıkamak, temizlemek, guslettirmek, arıtmak), **yun-** / **yuval-** / **yuyul-**: (yikanmak), **yuvundu**: (pis su) ÇaT

yu- / **yuf-** / **yuv-** / **yü-** / **yüf-** / **yüv-**: (yıkamak), **yudır-**: (yıkatacak), **yuv-** / **yuvul-** / **yuvun-** / **yün-**: (yikanmak), **yuyundu**: (yıkamadan çıkan su) KpT

yu-: (yıkamak, temizlemek), **yun-**: (yikanmak), **yunguk**: (hamam), **yunguluk**: (yikanma), **yuul**: (dere, çay, küçük nehir, ırmak), **yüü**: (öz su, su) EUTS

yu-: (yıkamak), **yugak**: (su kuşu), **yul**: (kaynak, pınar), **yun-**: (yikanmak) KB

yu-: (yıkamak), **yul** / **yuul**: (kaynak, pınar) AH

yu-: (yıkamak), **yugaç** / **yuguç**: (bir dere veya ırmağın karşı tarafı), **yugak**: (su kuşu), **yugçı**: (yıkayıcı), **yul**: (kaynak, pınar), **yulak**: (küçük su pınarları), **yulaklan-**: (derelerin çoğalması), **yun-**: (yikanmak, abdest almak), **yundi** / **yunda**: (bulaşık yıkantısı, kirli su), **yuş**: (emzikten akıtmak, damlamak), **yuşıl-** / **yuşul-** / **yüşil-** / **yüşül-**: (akıp dökülmek, fışkırmak) DLT

yu-: (yıkamak), **yundi**: (yıkantı, bulaşık suyu) DKK

yu-: (yıkamak), **yul**: (pınar), **yun-**: (yikanmak), **yundur-**: (yıkandırmak), **yunug**: (abdest) ME

yu- / **yuv-**: (yıkamak), **yudur-**: (yıkatacak), **yul**: (kaynak, pınar), **yulak**: (küçük su pınarı), **yuvun-** / **yuyul-**: (yikanmak, temizlenmek) KE

yu-: (yıkamak), **yun-**: (yikanmak) SNB

yu-: (yıkamak) YED

Sonuç

1. İncelenen eserde 24 tane arkaik (eski) sözcük tespit edilmiştir. Bunlardan 11 tanesi fiil/birleşik fiil yapısındayken (bit-, dürü kes-/duru kes-, çimdir-, enem et-, gayır-, gurgulan-, seyt, söğelt-, teğ-, yoğarla-, yödür-), 13 tanesi de isim soylu sözcüktür (al, ayak damışlığı, dürge, çözü, erişik, garagun, iğnek, kösürge, sarlak, somuruk, yortu, yumırkı/yumurkı, yünmek). Bu yönüyle, Güney/Denizli ağzına ait sözlüksel (leksik) verilerinin Eski Türkçenin söz varlığını destekleyip güçlendiren bir özelliğe sahip olduğu çalışmada tespit edilmiştir.

2. Tespit edilen sözcüklerden 14 tanesinin Derleme Sözlüğünde (TDK) bulunmadığı tespit edilmiştir. “çimdir- (çimdiklemek)” sözcüğü “yıkamak” anlamıyla, “sarlak (kötü durumdan, hastalık veya yorgunluktan titreyen)” sözcüğü ise “sıcakkanlı, sokulgan” anlamıyla sözlükte yer almaktadır. Bu yönüyle Güney/Denizli ağız verileri Türkçenin söz varlığı için özgün zenginlikleri barındırmaktadır.

3. Tespit edilen arkaik sözcüklerin Türkiye Türkçesinin yanı sıra, bütüncül olarak Türk dli içerisindeki yerinin tespiti için Türk dilinin çağdaş Türk lehçeleri içerisindeki görünümü ile karşılaştırılması gerekmektedir. Güney/Denizli ağızlarındaki

söz varlığının çağdaş Türk lehçeleri bağlamındaki ilişkili görünümü, aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Sözcük	AT	Azt	BT	QUT	GT	HT	KMT	KZT	KrT	Kut	ÖT	ST	TmT	TuT	YUT
al	-	al	alda	alpaçlı, ulırah, ulırah	aldan-	al	alda	alda	adam	alda	alda, adancı	-	alda	alda	al
bit-	bit-	bit-, bitiş	bitiş, bitiş	bitir-, bitiren-	bitiş	bit-	bit-	bit-, bitir-, bitirle-	-	-	bitiş	-	bit-, bitik	-	bit-, bitir
ayak danieliği	tancı, tancıla	dancı, dancıla, dancılık	tansa, tansıla	tunla-, tunlak, tunlak	tunlan-	tancı, tancıla	tancı, tancıla	tancı, tancıla	tancı, tancıla	tancı, tancık	tancı, tancıla	tamnah	dancıla, dansa	-	tancı, tancıla
dürge / düğü kes-	tır-, turgak, turgale	dür-, düğü, düğüle	tör-, törgak, törgakle, tönak	tırle-, tırle-, tırle	-	tür-, turgak, turgale	çöğre-, çöğem	tür-, tırme	tür-, tırnak, tırnakle-	-	tür-	tür-	düy-, düğüm	dür-, düğüle	tür-, tırnak
çindir-	şemem, şemş	çindikde, çindak	şant-	çakıt-, çakıtse li-	çindik, çindikde	çınca, çınca, çindola, çimch	çindis, çindi-	şmş-	şmş-	çindis	çindis, çindis	knakla-, knakla-	çinnuk, çinnukle	şmşur-, şmşur	çindis, çindis, çindis, çindis
çöz-	çöz-	çöz-	şis-	-	çöz-	şis-, şis-	çöz-	şmş-	çöz-	-	çöz-	çöz-	çöz-, çöze	çöz-, çöze	çöz-
eneni et-	-	şymen-	-	şmen-, şmenek	-	-	şymen-, şymenek	-	-	-	-	-	şymen-, şymenek	şymen-, şymenek	-
erşik	erlik	eriş, yet-, yetiş	irleş	yir-, yirmiş	-	çölis, çöl-, çölir, çölir, çölir	çöl-, çölir	er-, jet-	er-, jet-	erleş, erleş, erleş	erleş	erleş	erleş, erleş, yet-, yetir	erleş, erleş, yet-, yetir	erleş
gayır-	kayı	gayı	kayır-	huyra, huyra	-	-	kayı, kayır-	kayı, kayır-	kayı, kayır-	-	kayı	-	gayır, gayır	-	kayı, kayır
gur gulan-	-	gur gulan-	-	-	kurul-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ignek	-	-	inik, inike	-	-	ile	-	-	çikert-	-	-	ştebulak ilik (frukta)	-	-	-
kösleşe	-	-	-	-	klere	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
sarıak	-	sarıak, sarıak	harmak, harmaklır	sarı-, sarı-	sarı-, sarı-	halita, halitak, halitak	sarmak	-	-	sarıak, sarıak, sarıak	-	xarmak	sarı-, sarıak	-	-
şeyit-	şeyit-	şeyit-	hikert-	şık, şık, şık	-	şeyit-, şeyit-	şeyit-	şeyit-, şeyit-	şeyit-, şeyit-	-	şeyit-	şeyit-	şeyit-	şeyit-	şeyit-
şöğlet-	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet	şöğlet-, şöğlet
şomruk	şomruk	şomruk	şomruk	şomruk	-	şomruk	şomruk	şomruk	şomruk	şomruk	şomruk	-	şomruk	şomruk	şomruk
teğ-	teğ-	teğ-	teğ-	teğ-	teğ-	teğ-	teğ-	teğ-	teğ-	teğ-	teğ-	teğ-	teğ-	teğ-	teğ-
yöğarla-	yöğarla-	yöğarla-	yöğarla-	yöğarla-	-	yöğarla-	yöğarla-	yöğarla-	yöğarla-	yöğarla-	yöğarla-	yöğarla-	yöğarla-	yöğarla-	yöğarla-
yortu	yortu	yortu	yortu	yortu	yortu	yortu	yortu	yortu	yortu	yortu	yortu	yortu	yortu	yortu	yortu
yöndür-	yöndür-	yöndür-	yöndür-	yöndür-	-	yöndür-	yöndür-	yöndür-	yöndür-	yöndür-	yöndür-	yöndür-	yöndür-	yöndür-	yöndür-
yumuk / yumuk	yumuk	yumuk	yumuk	yumuk	yumuk	yumuk	yumuk	yumuk	yumuk	yumuk	yumuk	yumuk	yumuk	yumuk	yumuk

4. Tespit edilen arkaik sözcüklerin Türkiye Türkçesinin yanı sıra, bütüncül olarak Türk dili içerisindeki yerinin tespiti için Türk dilinin tarihî seyri içerisindeki görünümü ile karşılaştırılması gerekmektedir. Güney/Denizli ağızlarındaki arkaik söz varlığının Türkçenin tarihî seyri içerisindeki kronolojik görünümü, aşağıdaki tabloda verilmiştir.

verilerinin zengin ve özgün bir kaynak oluşu çalışmada tespit edilmiştir. Böylelikle çalışma sınırlılığı içerisinde incelenen ağız verilerinden hareketle ağız araştırmalarının Türk dilinin tarih, coğrafya, kültür bağlamındaki önemi de somut verilerden hareketle desteklenmiştir. Tespit edilen söz varlığı öğeleri, Türkçenin genel söz varlığı ve eski Türkçenin işletimi adına değer taşıyan veriler olarak değerlendirilmiş olup sonraki çalışmalar içerisinde işlevsel özellikler barındırmaktadır.

Kaynakça

- Akar, A. (2023). *Tarihî Türkçe Metinlerde Diyalektolojik Sorunlar*. Dil Araştırmaları, 2023/33: 1-14.
- Buran, A. (1999). “Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu ile İlgili Sorunlar”. Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997), TDK Yay. 697, Ankara, s. 89-91.
- Büke, H. (2020). *Denizli Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar*. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos 2020, s: 50.
- Büyükköztürk, Ş. vd. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Caferoğlu A. (1968). *Eski Uyğur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: At the Clarendon Press.
- Demir, N. (2002). “Ağız Terimi Üzerine”. Türk Bilig, 4, 105-116.
- Derleme Sözlüğü* (2009). C. I-VI, Ankara: TDK Yay.
- Dilçin, C. (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Er Aydemir, N. (2022). *Türkçe Eğitiminin Türk Devlet Geleneğindeki Kurumsal Kimliği*, Konya: Palet Yayınları.
- Eren, Hasan, (1990). “Sırça Köşkte”. Türk Dili, Ocak-Şubat, s. 457-458, Ankara, s. 1-78.
- Eren, Hasan, (1992). “Sırça Köşkte II”. Türk Dili, s. 489, Eylül, s. 161-213.
- Eren, Hasan, (1993). “Sırça Köşkte III”. Türk Dili, s. 499, Temmuz, s. 1-82.
- Ergin, M. (1963). *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)*. Ankara: TDK Yay.
- Ergin, M. (1970). *Orhun Abideleri*. İstanbul.
- Gemalmaz, E. (1989). *Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. C. I-II, Ankara: TDK Yay.
- Karahan, L. (2014). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yay.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (1991). C. I-II, Komisyon, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

- Korkmaz, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu Ağızları*. Ankara: TDK Yay.
- Korkmaz, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. C. II, Ankara: TDK Yay.
- Korkmaz, Z. (2000). “Türkiye’de Ağız Sözlükleri”. *Türk Dili*, s. 583, Ankara.
- Kurt, İ. (2021). *Rodos Türk Ağızları*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış doktora tezi), Denizli.
- Küçük, S. (2013). “Eski Türkçede Kuş İsimleri”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages. Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/13 Fall 2013, p. 1237-1246, ANKARA-TURKEY.
- Manav, A. (2006). *Denizli’nin Güney İlçesi Ağzı*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Denizli.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. İstanbul: Simurg Yayıncılık.
- Yeni Tarama Sözlüğü* (1983). (Düz.: Cem Dilçin), Ankara: TDK Yay.

Kısaltmalar Dizini

Atabetü’l-Hakayık: AH	Kırgız Türkçesi: KrT
Altay Türkçesi: AT	Kısasü’l-Enbiya: KE
Altun Yaruk: AY	Kumuk Türkçesi: KuT
Azerbaycan Türkçesi: AzT	Kutadgu Bilig: KB
Başkurt Türkçesi: BT	Mukaddimetü’l-Edeb: ME
Çağatay Türkçesi: Çat	Orhun Türkçesi: OT
Çuvaş Türkçesi: ÇuT	Özbek Türkçesi: ÖT
Dede Korkut Kitabı: DKK	SahaTürkçesi: ST
Derleme Sözlüğü: DS	Süheyl ü Nev-bahar: SNB
Divan-ı Hikmet: DH	Tarama Sözlüğü: TS
Divan ü Lügat-it Türk: DLT	Tatar Türkçesi: TaT
Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü: EUTS	Türk Dil Kurumu: TDK
Gagavuz Türkçesi: GT	Tuva Türkçesi: TuT
Hakas Türkçesi: HT	Türkmen Türkçesi: TmT
Karaçay-Malkar Türkçesi: KMT	Yayınları: Yay.
Kazak Türkçesi: KzT	Yeni Uygur Türkçesi: YUT
Kıpçak Türkçesi: KpT	Yunus Emre Divanı: YED